

VEREENIGING TOT BEOEFENING VAN
OVERIJSSELSCH REGT EN GESCHIEDENIS

VERSLAGEN EN
MEDEDEELINGEN

VIJF EN VIJFTIGSTE STUK
TWEEDE REEKS - EEN EN DERTIGSTE STUK

N.V. DEVENTER BOEK- EN STEENDRIJKERIJ
VROEGER FIRMA J. DE LANGE - 1939

DE RECEPTIE VAN ZIJNE HOOGHEID
STADHOUDER WILLEM V IN ZWOLLE
OP 30 AUGUSTUS 1766

DOOR

Dr. JOH. THEUNISZ.

Toen in October 1751 vrij plotseling Prins Willem IV overleed, was zijn zontje pas drie jaar oud. Hij volgde wel zonder bezwaar zijn vader op, maar de Prinses-weduwe werd gouvernante, dat wil zeggen regentes. Haar invloed was gering; van hervormingen in de toch al zo slecht bestuurde gewesten was geen sprake; het stadhouderlijk prestige zank meer en meer; het was bijna een stadhouderloos tijdperk. De stadhouderlijke partij ging, indien dat mogelijk was tenminste, nog in kracht achteruit, toen in Januari 1759 ook de Prinses stierf, haar beide kinderen als wezen achterlatend. Willem V was toen elf jaar oud.

In Overijsel namen nu de Staten de voogdij verder waar: het was dus nu weer in feite stadhouderloos en de regenten regeerden opnieuw onbeperkt. Het kapitein-generaalschap werd met beperkte bevoegdheid opgedragen aan den Hertog van Brunswijk terwijl deze tevens de leiding van de particuliere voogdij waarnam. In 1763 nam Willem V zitting in de Raad van State en in de Staten-Generaal.

De 8e Maart 1766 zou „Sijne Doorluchtigste Hoogheid, de Heere Prince van Orange en Nassau, etc. etc., Erfstadhouder, Capitain en Admiraal Generaal dezer Provincie" de leeftijd van achttien jaar bereikt hebben en reeds vroeg in het jaar hadden vele inwoners van Zwolle hun gedachten laten gaan, of de meerderjarigheid van den jongen Prins geen aanleiding tot „illuminatie kon, ja moest zijn".¹⁾

¹⁾ Memoriale Aanteekeninge omtrent de Receptie van Sijn Hoogheid (Stadsarchief Zwolle, no. 468**), Memoriaal van Etiquette en Ceremoniën (Stadsarchief Zwolle no. 95).

Maar de regering van de stad achtte het niet onwaarschijnlijk, dat „Hoogstgemelde Zijne Hoogheid in hoge persoon” zitting zou komen nemen in de vergadering van Ridderschap en Steden van de provincie en meende dat het passend zou zijn, dat de illuminatie op die tijd algemeen zou plaats vinden. Daarom maakte het stadsbestuur bekend, dat er op 8 Maart niet zou worden verlicht, maar dat dit zou worden uitgesteld, tot de dag, dat de Prins naar Overijsel zou komen. Tegelijkertijd verbood de vroedschap uitdrukkelijk, dat er op 8 Maart „eenige Swermers, Voetzoekers, Vuurpijlen of andere vuurwerken” geworpen of afgestoken mochten worden, „ofte ook met Snaphanen, Pistolen ofte eenig ander Schietgeweer” geschoten zou mogen worden „bij poene van ter contrarie doende telken reise te verbeuren de boete van ééne goudgulden, sullende de ouders wegens hunne kinderen voor de boete executabel wesen”. Daarmede moest de burgerij dus voorlopig genoegen nemen.

De heren zelf dachten er ten eigen behoefte geheel anders over! Want de stadsrekeningen over 1766 hebben een post „Extra-uitgave” en wel voor „onkosten der gehouden Soupé bij Raad en Meente op den 8 Maart 1766 ter occasie van de Heuchelijke en gewenschte dag van de meerderjarigheid van Zijne Hoogheid”. De kosten van „de Soupé” waren:

Aan de kok Engelman voor de Soupé volgens accoord	190.—.—.
Aan de wijnheer Foudrinier voor 5 $\frac{1}{2}$ Anker Witte en 2 ankers Rode wijn en gebroken vlessen	135.12.—.
Aan de Wed.e. van de Roedendrager Dumpel voor vordere toebate van Pijpen, was, kaarssen, wasschen en schoonmaken	42.12.—.
Aan de Musicanten en oppasser en Dansmeester	60.10.—.
Aan Juffrou Hiddink voor Tin	4.18.—.
	<hr/> 433.12.—.

Voor al de hoeveelheid wijn, de gebroken flessen en de

dansmeester geven de sfeer van de „heuchelijke en gewenschte dag” het beste weer!

Begin Augustus kwamen er nadere berichten. Toen had de stadsregering vernomen, dat de Prins binnen de stad Kampen zitting zou komen nemen als Erfstadhouder van de provincie en dat hij dan ook Zwolle „met desselfs Hooge presentie” zou komen vereren en wel op Vrijdag de 29e Augustus. Het stadsbestuur, overtuigd, „dat een ieder als dan ten blijke van desselfs billijke en regtmatige vreugde over eene voor dese stad so grote en heuchelijke gebeurtenis, deze even seer door uiterlijke tekenen sal willen trachten te betonen”, wekte toen een ieder op om de huizen te illumineren. De verlichting zou van 9 uur 's avonds tot 12 uur duren, „sonder dat de Eene Burger of Ingeseten, of wie het ook soude mogen zijn, den anderen des aangaande sal vermogen te molesteeren, ofte tot het vermeerderen van hunne Illuminatie, het dragen van Linten, geven van geld, ofte ook tot eerder beginnen of later continueeren der vreugdebedrijven en wat dies onbehoorlijk meer mogte zijn, te noodsaken, of lastig te vallen”. Om ongelukken te voorkomen werd verboden om „enige vuuren te branden, swermers, voetzoekers, vuurpijlen ofte andere vuurwerken te werpen of af te steken”. Ook het snaphaanverbod werd weer afgekondigd!

Op 24 Augustus volgde een nieuwe publicatie: „dat een ieder op dien dag sijn Rijtuigen ofte iets anders dat hinderlijk is, ofte kan wesen aan de vrije passage der straten, daar van sal hebben weg te nemen en op te ruimen; gelijk mede ook om de straten en plaatsen, daar de Burgerije geschaard en onder de wapenen sal staan vrij en open te laten, sonder deselve van voren of achter over de Stoepen of ook anders al te na te komen of te passeeren, of eenige aandrang op deselve te maken, nog het minste hinderlijk te wesen in het doen van hunne parade”. Verder moest ieder zich op de „heuchelijke blijde dag” „in alle behoorlijkheid en geschiktheid” gedragen „en van alle geroep, geschreeuw en hetgeen

verder tot eenige ongeregeltheid en disordre de minste aanleidinge soude kunnen geven" zich onthouden.

De 28e Augustus kwam het bericht af, dat de Prins niet de 29e, maar de 30e zou komen en de 29e kwam van Burge-meesteren de mededeling, dat op de volgende dag de heuchelijke dus, de 30e Augustus, de markt niet zou zijn „ter gewonen plaatse op de grote markt", maar „op de Plas tussen de beide Dieserpoorten", dat er verder „geene Boerenwagens in de Stad sullen worden geadmitteerd", maar dat de wagens van buiten de Kamperpoort „sig sullen plaatsen aan en rondom 't grafje buiten de Sassenpoort bij de Hof van de Secretaris Eekhout en tot aan de Strate en Touslagers Huisje toe", „die van buiten de Sassenpoort in de Duisere Steege en Assendorper Enk", „die van buiten de Dieserpoort op die Voorstad en Enk". Bovendien werd er gelast, dat een ieder zijn honden had vast te houden „op de boete van 2 goudguldens voor ieder Hond, welke op dien dag op Strate en los te lopen bevonden worde".

De regeling van de ontvangst had in de voorafgegane maanden aanleiding gegeven tot enige moeilijkheden. Oorspronkelijk was de gehele zaak opgedragen aan de commissie van de Kameraars. Maar 18 Juli kwam kameraar Scriverius berichten, dat „Kameraar Meuwsen indispoost was, en de Heer Kameraar Greven als Ordinaris Gedeputeerde absent". De commissie bestond nu dus maar uit twee leden en deze verzochten om twee andere. Als zodanig werden toegevoegd de burgemeesters Rouse en Crans, „hebbende de Burgemeester Marienburgh sig daarvan om sijne Hoge Jaaren geëxcuseerd en de heer Burgemeester Golts absent".

Met het oog op de bekrompenheid en min aansienlijke toestand van het Raadhuis in 't welke de solemneele receptie soude moeten geschieden en de solemneele Maaltijd gehouden worden", was er een verbaal opgemaakt „van alle de poincten en Articulen daar toe betrekkelijk, en ten opsigte van het Ceremonieel ten voorscr. dage geobserveerd moetende worden".

In het begin van Augustus was er nog een moeilijkheid geweest naar aanleiding van de vraag: moet de Meente ook aan de parade meedoen, ja of neen? Wilde men het oude gebruik handhaven, dan moest dat wel, maar velen vonden dat verouderd. Men wist te Zwolle zelf geen oplossing en toen gingen Scriverius en Rouse maar naar Het Loo, om het den Stadhouder te vragen. Prins Willem vond, dat de Meente „wel mede onder de wapenen behoorde te komen, dog bij zijn aftreden aan het Stadhuis gedimiteerd" moest worden om de opwachting te kunnen maken.

Zo brak de 30e Augustus aan. Daar de Prins van Kampen over 's Heerenbroek rijdende het gebied van de stad zou betreden bij de Spoolderberg, had men vanwege de stad daar vier tenten doen plaatsens, één voor de eigenlijke ontvangst, één voor de „Dames en verdere Personen van Rang", één voor het déjeuner, dat men den Prins zou aanbieden en één voor den kok Engelman.

's Morgens om 8 uur reden de twee jongste heren kame-raars en de tweede secretaris met een koets, bespannen met vier paarden naar de Spoolderberg. Terzijde liepen de twee jongste roedendragers tot buiten de stad; toen stapten zij in een aparte wagen, die de koets was gevolgd.

Om half negen kwam de koets van den Prins. De heren Greven en Scriverius, benevens secretaris Roijer, begaven zich naar het portier en begeleidden Zijne Hoogheid naar de tent, waar hij namens de stad werd verwelkomd en vanwaar hij de exercities van het garnizoen kon gadeslaan.

De tafel voor het déjeuner was gedekt met nieuw tafel-goed; op blauw Japans porcelein werd geserveerd. In het midden van de tafel stond een grote koude pastei, aan de éne zijde geflankeerd door een schaal Kalkoen à la Tofe in gelei, aan de andere kant door een schaal met warme „pod-dings" en een met warme Hachée-pasteitjes. Links en rechts van de kalkoen twee schalen, één met fasant, één met vier patrijzen; ter weerszijden van de ham, één schotel met

„Coelepudater“ (?) en één met reebout. Links en rechts van de middenpastei: één met warme soezen en één met „ramakais“ (?). Verder waren er vier schotels met „diferente soorten van gebak“, twee kristallen schalen met druiven, twee „compotten“ met ijs, vier kristallen fruitbakken met „Meloenen, Perzikken, Abrikozen en Ananassen“. En tussen deze schalen bevonden zich dan nog twaalf schoteltjes met „ban- ket, sousiezen, gerookt Vlees, tong, Careate (?), Parmesaan en schapekaas“.

Behalve deze tafel waren er nog drie kleinere, één voorzien van allerlei soorten „wijn, Limonade, Orsate, liqueur, Pyrmonter, Selzer en Bronwater enz.“, en de andere twee met soorten van warm brood, boter, kaas, rookvlees enz.

Minder voorzien was de „tweede Tente voor de Dames en verdere Persoonen van Rang“. Want daar werd slechts „gedurende het Maneuvreren van de Militie gepresenteert Coffy, Théé, Chokolaate en Banquet etc.“

Na de exercities trok de militie snel af naar de stad om de posten te bezetten. Daarna zette de stoet vanaf de Spool- derberg zich in beweging. Voorop ging de „ondermajor met de cavallerie“, dan volgde de koets van de commissie van ontvangst, daarna die van den Prins, waarin behalve deze ook de Hertog van Brunswijk en een edelman gezeten waren, dan volgden de edelen met gevolg en naast de koetsen reed de „garde du corps“.

Toen de Stadhouder gekomen was bij de Beeldemakers Hof, hebben de twee oudste kameraars Scriverius en Meeuw- sen en de oudste secretaris Tobias, die daar met een koets met vier paarden gekomen waren, met hun knechts ter zijde van de koets en de twee middelste roedendragers met hun roeden vooruit en hoeden af, Zijne Hoogheid opgewacht en verwelkomd. Hun koets werd vervolgens in de stoet ge- voegd, tussen die van de commissie van ontvangst en die van den Prins. Met de vier roedendragers voorop reed men door de Kamperstraat, de Luttekestraat, voorbij de Waag,

de Markt over naar het Stadhuis. Op de Hoofdwacht was een Hopman, een luitenant en een vaandrig met de noodige manschappen en „de gemeensluiden waren mede geparadeerd”.

Langs de gehele weg vanaf „het binnenste van de binnen Camperpoort”, stond de burgerij geschaard onder „hunnen officieren in twee rijen, op de decentste wijze in de wapenen”.

Onderweg was de stoet in de Kamperstraat reeds een der erebogen doorgereden, waarvan evenwel nadere bijzonderontbreken; maar de ereboog aan de Grote Markt, die vervolgens werd gepasseerd, is goed bekend. Aan de zijde van de Markt aan de rechterkant naar de Officierswacht was verbeeld de „Bescherming” en aan de linkerkant „na Langenbergs huis” het „Vertrouwen”. Aan de zijde van de Waag was afgeschilderd de „Grootmoedigheid” en de „Eer”. In de schilden boven aan de pyramiden, bevonden zich brandende harten, verbeeldende „de Liefde van de Burgerij aan den Prins”, wiens naamletter stond in de schilden, onderaan de pyramiden. Het geheel had een hoogte van 40 voet.

Toen de Prins voor het stadhuis gekomen was, stond aan het portier van de koets de magistraat „en corps” met de presidenten aan het hoofd. Het stadhuis was zeer fraai versierd, het „ambelissement was gedeeltelijk na de Corintische Bouwordre, breed 82 en hoog 63 voeten”. Het „middelwerk” boven verbeeldde de Tempel van de Eendracht. In de middelste nis of poort was de „Eendracht” met een bos pijlen in de hand en onder haar voeten de „Tweedracht” ontwapend. Daarboven was verbeeld de „Voorzichtigheid” door een stenen beeld met een spiegel en een slang in de hand. Het frontespice van de tempel had in het midden een schild, waarop een jonge oranjeboom, hetgeen werd vastgehouden door de „Wijsheid” aan de rechter- en de „Gerechtigheid” aan de linkerhand. Op het balkon boven de ingang van het stadhuis stonden in grauw geschilderd aan de rechter zijde de „Geleerdheid” en links de „Deugd”. Midden boven de ingang was het wapen van de stad Zwolle.

Binnengekomen werd de Prins naar zijn zetel geleid, de Stadhoudersstoel („van de Provincie geleend”), die geplaatst was met de rug naar de ramen, een voet of 8 à 10 daaraf en daartegenover in een cirkel nam de magistraat plaats met de presidenten in het midden, de zeven oudste leden rechts, de zeven jongste met de secretarissen links.

Nu sprak burgemeester Rouse den jongen Stadhouder toe en deze aanspraak werd op gepaste wijze beantwoord.

Vervolgens werd de Prins uitgenodigd om de kerk te bezien en toen daarheen geleid door de magistraat.

De Hertog en de hovelingen waren bij de aankomst ten stadhuize gebracht in een expres gemaakte kamer op het Meenthuis tussen de pilaren en de zijmuur (waarvoor het „Dieserstratenhuisjen geremoveert” was), behangen met papieren behangsel en boven tegen de balken bekleed en met spiegel, stoelen en matten gestoffeerd. De jongste secretaris Eekhout had hen gezelschap gehouden, totdat de Prins gereed was.

De stoet te voet bereikte de kerk door de „Choordeur bij het Snoephuisje”, ging door het ruim der kerk, waar alle stoelen geremoveerd waren, naar de consistoriekamer, waarin de Prins met de beide burgemeesters binnentraden. De bedoeling van dit bezoek aan de kerk was „om Hoogstdezelve eenig agreement te procureeren, door in de Groote Kerk een Muziek op het orgel te doen executeeren”. Tevens kon men de Prins audientie verlenen, „blijvende de overige Leden beneden staan discoureeren”, terwijl in de kerk aanwezig waren gemeenslieden, officieren, hoptienden, de kerkeraden der Nederduitsch-Gereformeerde, de Franse en de Lutherse kerk. Audientie werd verleend aan de Meente, de officieren, aan de acht hoptienden, aan de commissies uit de kerkeraden.

Na de audienties werd de Prins naar het midden van de kerk gebracht vóór de preekstoel, om de muziek aan te horen. Maar blijkbaar was dit niet aan den jongen man besteed, want gedurende het concert heeft de Prins met enige dames

gepraat en is „na eenig vertoeven” weer de deur uitgeleid.

Toen begon de tocht door de stad: door de Rootoren, langs het water, de nieuwe brug over, de Dijk langs, de Dieserpoort uit, de Nieuwe Allée door en zo weer de stad in naar de geplaatste erebogen in de Smeeden bij de Hagelsteeg, bij de Sassenpoort bij de Scholtensteeg, in de Kamperstraat bij de Korte Kamperstraat, aan de Markt bij „het Hondje” en voor het stadhuis en de Raadtoren.

De poort in de Sassenstraat verbeeldde de stad Zwolle met in de rechterhand een lans, waarop een gekroonde W en op haar schoot een schild, waarop het wapen van den Prins, bekroond met een laurierkrans, Aan haar rechterzijde stond de „Liefde van de stadsinwoners” en aan haar linkerhand de „Getrouwigheid”. Op de beide kolommen stonden vazen, „opgevuld met brandende harten, verbeeldende de Liefde van de Burgerije”.

De erepoort in de Smeeden stelde voor de stad Zwolle met een oranjevaandel en het wapen van den Prins. De twee decoraties van de Raadtoren waren: aan de rechterzijde de stad Zwolle met een vaandel, waarop stond: „Temporum Felicitas” en aan de linkerzijde de riviergoden Vecht en Zwarte Water, rustende in de schaduw van een oranjeboom met een scheepsvlag, waarop stond: „Tute ac secure”.

Door particulieren waren geen erebogen opgericht (de stad was sterk Staats), behalve in de Sassenstraat bij de Monopoliekelder door de bureu.

De erebogen waren van een menigte lampions voorzien en de grote toren van een aantal lantaarns om de balustraden van de ommegang, aan de eerste en tweede lijst en in de galmgaten, aan het kruis nog een tweetal en nog daarboven aan de spits, waaraan een vlag aan een steng van veertien voeten. Particuliere huizen waren slechts (op verzoek van de regering) geïllumineerd met een rij kaarsen beneden en op de eerste étage. De verlichting van de toren werd algemeen bewonderd en was tot voorbij Harderwijk te zien.

Na de rondtoer keerde de Prins weer op het stadhuis terug. Terwijl de tafel op de raadkamer werd gedekt, vertoefde men in de „zijdelkamer” tot alle gasten bijeen waren. Toen werd Zijne Hoogheid „aan Tafel geïnviteerd en derwaards geleid door de Heeren Praesidenten en geplaatst in een armstoel midden voor de Tafel met de rug na de glazen en tegens over aan ieder zijde van de rechte Tafel de beide Heeren Praesidenten, die de honneurs van de Tafel opgehouden hebben en de Conditien ingesteld”.

Bij het betreden van de kamer liet de muziek horen „het bekende airtie van Wilhelmus van Nassouwen”, terwijl gedurende het maal „het musiek met behoorlijke tusschenposingen op een sagte melodieuze toon continueerde”. Het orkest bestond uit zestien muzikanten, onder wie twee walddhornisten en twee trompetisten!

Aan weerszijden van den Prins zaten de Drost van Salland en die van Twente, aan de buitenzijde van dezen die van Vollenhove en die van Ijsselmuiden, vervolgens de twee oudste kameraars Scriverius en Meeuwsen, en dan zaten leden van de magistraat en van het hof dooreen. Behalve het gevolg van den Prins zaten aan: Gen.-Majoor De Famars, de Prins van Hessen-Philipsthal, Gen.-Majoor Rechteren en Gen.-Luitenant D'Envie.

In de hoeken van de kamer bij de vensters was een buffet gemaakt, ook tegen elke zijmuur één en één onder het orkest, dat tegen de achtermuur in de hoogte was opgesteld en dat men kon bereiken door de trap bij de kameraarskamer. Tegen de muur van het Meenthuis was een spiegel gehangen met twee lusters, aan de andere muren waren alleen lusters aangebracht.

Er is gesproken van de heren van het hof. Men make zich van hun aantal geen geringe voorstelling. De Prins werd op zijn reis vergezeld door 121 personen! Er was natuurlijk in de eerste plaats de Hertog van Brunswijk, verder het gevolg: Luit.-Gen. Bigot met knecht, kamerheer van Wulcknitz met

knecht, kamerheer Von Voigt met knecht, kamerjonker Piek met knecht, kamerjonker Bransenburg met knecht, kamerjonker Heiden met knecht, kamerjonker F. Bigot met knecht, Professor Velsen met knecht, een onder-stalmeester met knecht; dan vier pages: Bigot, Bijland, Bentinck en Plattenburg met een knecht; vier kamerdiensers: Cuntz, Groos, Deventer en Mocand met twee knechts, de hofourier Nieuwirth, vier lopers, zes lakeien van den Prins, vier lakeien van het hof, vijf koetsiers, vijf postillons, acht rijknechten, een zadelnknecht, een zadelmeester, de chirurg Schenck, de friseur La Tour, een kwartiermeid, een knecht van de lakeien. Voor den Hertog: een kamerdiensers, een klerk, een friseur, een chirurg, een looper en twee lakeien. Voor de briefwisseling: de commies Van Riel met een knecht, twee klerken en een postillon. Voor de hofhouding waren er: de onder-hofmeester Crebbes met een knecht, een „mondkock“, een keukenjongen, een „mondschenk“; van de „Quardes du Corps“: een officier, twee „sousbrigandiers“, een trompetter, 30 gardes. Daarenboven had men bij zich nog 76 paarden!

Nu de maaltijd! Kok Engelman had de levering aangenomen voor 3300 gulden en de maaltijd, zegt de Memorie van Etiquette, is „wel kostelijk geweest, doch niet geproportioneert na het geld: zijnde in Saxis porcelein aangedist geweest“. In het midden van de tafel was „een spiegel-Desert met beste Franse Platoos, Spiegelglas, door de konst gedresseert en bestrooit, als ook diferent gearneert met Saxis Porselyn van diverse soorten“.

De maaltijd bestond uit „drie serviezen“. Het eerste servies omvatte: 1. 8 terynen met Soep diferente soort, 2. 2 Pertrijzen à la Spaniole en 2 Duiven gedresseert als Schildpatten, 3. schalen met hachée Pastijtjes, 4. Bichong, Poulardes, Makerons en Vogelsnestjes, en Sweserijken, alle in Ragous, 5. schotels met Coteletten, Wagtels, Bekasijn en Leuwerken, 6. 6 kleine Terijnen, gevult met diferente soorten van groen-

tens, 7. ?, 8. Vier groote Entrées, 2 met Bouly, 2 Schapenbult à la Spaniole, 9. 6 grenadijns gevult met Boulée, aardshokken etc., 10. 6 Hahas, gevult met oesters, kreeften etc., 11. vier podding, 2 gebakken, 2 gekookt, 12. Vier Soup, De Soupes worden uitgewisselt tegen verscheyde Soorten van Zee- en Rivier Vis etc., 13. twee Entrées, een met gerookt Vlees, een gekookte Schink, 14. Vier schalen met granaden, gevult met Schweserijken en Vogelnestjes, 15. vier entrées en Ragous, 16. vier Entrées, twee met Entvogels à la Breese en twee lamsbolten à la Breese, 17. vier met Groentens, 18. 4 Entrées à la Volalie, 19. Poddings, 20. wederom Pertrijzen en duiven."

Het tweede servies omvatte: 1. Voor Z. D. Hoogheid een warme Pastij van Korhoen, 2. twee Entrées van fijne groenten, 3. een faisant en een kapoen, gebraden, 4. vier fijne Chylées, 5. vier fijne gebak, 6. twee met grof wild, twee met veerwild, gebraden. De groote Pastijen en Grof gebrad worden geleveert met eenige Schootels fijn gebrad, Ragous en Rievierkreeften, 7. vier fruitures, 8. vier à la Tofes gedresseert, 9. vier Slaa, 10. vier Kleyn gebak, 11. vier entremeens, 12. drie koude Pastijen, 13. twee Pyramiden van Crokanten, 14. vier entremeens van Vis, 15. vier grove gebrad, 16. vier fruitures, 17. vier Slaa à la Itallien, 18. twee kalkoen en twee fijn Wild, gebraden, 19. vier fruitures, 20. Catoos, 21. vier Entremeens, 22. vier Cremes, 23. twee à la Toves in Chyley".

Het derde servies bestond uit: „16 Krijstallijne Bakken als 4 met Druiven, 4 met Ananassen, 4 met Peersiken, 4 met Kersen, 12 krijstallijne Kommen met Ys van diferente Soorten, 8 met Franse Confituren."

„De overrest met verscheyde Soorten van fruit, Banquet en wat tot dergelijke Tafel noodig is. Aangaand de Officianten en Domestiques dient aangemerckt te worden, dat deselve ten huuse van den bovengenoemde Anneemer op volgende

Wijze aan de Tafels hier navolgende zijn gereguleert geworden, als: 1ste Tafel waaraan Hofmeester, Hof-Fourier, Kamerdienaar, Mondschenk, Mondkoks enz., 2e Tafel voor de Gardes du Corps, 3e Tafel voor Hardloopers, laquaien en Lijf-Koetsiers, 4e Tafel voor Ruit-Knegts, Koetsiers, Palfreniers en wat verder tot de Stallbediening behoort."

De grote tafel had de vorm van een T. De poot van de T was $6\frac{1}{2}$ bij $20\frac{1}{2}$ voet en daaraan zaten aan de lange zijden twee maal zeven en aan het onderende twee personen. De kop van de T bood plaats voor 14 personen aan het hoofdeinde, twee maal twee aan de zijkanten en twee maal drie aan de binnenzijde. Aan de gehele tafel zaten dus ongeveer 40 personen aan.

De drie buffetten waren elk vier voet groot; dat „onder het orchester bij het orlogie tegens over de Trap" was „met wit Kat-in-de-Sak bekleed en met figuren geplooit".

Aan tafel werd bediend door de knechten van de heren van de Magistraat en van de secretarie, de buffetten werden verzorgd door een administrateur en twee knechten, door de provincie uit Holland ontboden.

De beschrijving van de maaltijd zou niet volledig zijn, indien slechts de spijzen werden vermeld. Hier volgt dus de hoeveelheid vocht: 2 anker witte wijn, 1 oxhoofd of 254 flessen rode wijn, 1 anker Rijnwijn, 1 dito Moezelwijn, 1 „Casje" of 25 flessen Bourgogne, 1 dito Champagne, 1 dito Hermitage, 1 dito Oeuil de Perdrix, 12 flessen witte Kaapse wijn, 6 flessen Frontignac, 2 flessen Anisette.

De fijne wijn was opgeborgen bij Secretaris Tobias, de Rijn-, Moezel- en Bordeauxwijn in de Stadskelder.

Verder was er nog aanwezig: een ton enkel en een ton „dubbeld" bier en wel „Prince Bier" uit de „Brouwerie van de Hooyberg" te Amsterdam, „12 flessen Selzer, 12 Piermonts, 12 Bristols, 12 Born."

De bokalen werden geleend van de provincie, de rest van het glaswerk was gehuurd van de glasverkopers, namelijk

60 Engelse wijnglazen, 20 bierglazen, 24 fijne glazen en 30 karaffen.

De paarden waren verdeeld over de stadsstal, die van Engelman en die van Poppe in de Smeeden.

De maaltijd was wel opgewekt, want de Memorie van Etiquette zegt: „De gezondheden zijn door de voorzittende Praesident ingesteld geweest met een bocaaltje of wat, nadat bij kleine glaasjes na genoeg gedronken was en particuliere conditiën afgelegd”.

Even na vier uur was de maaltijd geëindigd en waren de complimenten gedaan. Na tafel had men zich namelijk in de voorkamer begeven, waar verversingen werden gepresenteerd en waar de Prins werd bedankt voor de eer, „door Zijne Hoogheids pesentie de Magistraat aangedaan en deese stad in hoogstedesselfs gunstig aandenken aanbevolen”.

Toen was het oogenblik van vertrek gekomen. De magistraat begeleidde den hogen gast naar de koets. Aangezien de Prins de burgerij daarvan had vrijgesteld, kwam deze niet weer in het geweer. Scriverius, Meeuwsen en secretaris Tobias reden de koets van den Stadhouders wege vooruit en deden den Prins uitgeleide tot het Katerveer, staken mede de rivier over, brachten aan de andere oever Zijne Hoogheid tot de koets en namen namens de vroedschap daar tenslotte afscheid.

Na hun terugkeer op het stadhuis ging de magistraat uiteen. 's Avonds werd er geillumineerd.

Nu de keerzijde van de medaille! Allereerst een overzicht van de „personen op deze dag in stadsdienst geëmployeerd”: de koster van de Grote Kerk, de kerkbewaarder van de Grote Kerk, die van de Broerenkerk, die van de Bethlehemse Kerk, de klokkeluiders van de Latijnse school, organist Stechwey, de muzikanten Cremer, Knape, Voorthuis, Van Vilsteren, Kilian en Van Eerde, de onder-commies van het magazijn, de stadstimmermansbaas, de stadskok, Bern. Knoopmeyer als oppasser der muzikanten, Nic. Dumpel als kelder-

meester, inspecteur Hanselaar, Sal. van Deventer als agendarius en bezorger der biljetten, tien knechten van Renes, de mr. timmerman Derk Hertog en 21 knechten, verder 10 knechten van mr. timmerman G. Van der Kolk, 12 klokke-luiders, de klapwakers, de koetsiers van die heren, die koetsiers hadden, de bedienden van secretaris Tobias en die van het stadhuis.

De stadsrekeningen ¹⁾ bevatten de volgende posten, die alle op rekening staan van het bezoek van den Prins.

Voor 1766:

„Aan P. en D. Hertog, Timmermansbazen voor arbeidsloon tot de EereBogen etc. van 12 Juli tot 8 Sept. 1766	721. 1.—.
Aan Gerrit van der Kolk, timmerman, ter sake als voren	360.12.—.
Aan J. Hoonhorst, Timmerman ter sake als voren	266.—.—.
Aan de Stads Metselaar Stemberg als voren	30.16.—.
Aan de Stads Smit voor ijserwerk ter sake als voren	168.19.—.
Aan J. v. Ommen als aannemer der nagels tot voorscr. werk	468. 7.—.
Aan Pieter Voskuil voor geleverde Verwe en arbeidsloonen tot de Eerebogen etc.	195.17.—.
Aan Claas Bouwmeester ter sake voorscr.	81.17.—.
Aan Jacob Slag voor Selser, Pirmonts, Bristols en Bornwater	23. 8.—.
Aan Cattenbelt voor 2 Perceleinen waterpotten	5.—.—.
Aan de Schilder Renes op Rekeninge van sijn arbeidsloon, verwe, linnen etc.	375.10.—.
Aan J. Wernink voor arbeidsloon van het schoonmaken van de Grote kerk bij dit geval	28. 2.—.

¹⁾ Stadsrekeningen (Stadsarchief Zwolle no. 352).

Aan Pieter Voskuil voor verwe en arbeidsloon in en tot de voorscr. Kerk	58.11.—.
Voor 4 kasjes fijne wijn	128.16.—.
Voor een anker Rinse wijn	61. 5.—.
Voor 25 potten Moesel wijn	32.10.—.
Voor 2 Tonnen Princen Bier	21. 5.—.
Aan Hermen Velthuis voor matten in de nieuw gemaakte voorcamer op het Meenthuis	24.10.—.
Voor 2 vlessen annisette	2.15.—
Aan Tax. Directeur der Bufetten op de maaltijd voor hem en syne Dienaren	115.10.—.
Aan vier Trompetters van Nimwegen ontboden voor praesenten en reisekosten	219.—.—.
Aan Gotfried Marschot voor het brengen en weer halen der Musicq Instrumenten van en na het Stadhuis	4.17.—.
Aan de Hovemeester van Sijne Hoogheid Tre- batta, hebbende de Tafel gereguleerd en de Di- rectie daarover gehad	210.—.—.
Aan eenige Coetsiers en Knegten van de Heeren agter de Tafel hebbende gestaan	77.10.—.
Aan Nic. Dumpel als Keldermeester hebbende gefungeerd	14.—.—.
Aan Sal. van Deventer voor het schrijven der billetten en lijsten	10.10.—.
Aan de wijnheer Fourdrinier voor 100 nieuwe vlessen en spoelen van dien en aftappen van Bier	10.12.—.
Aan Joseph Greisbach voor huure van glazen en die gebroken zijn	12. 6.—.
Aan Gerrit Adelink voor pennen en gedraayde stokken tot de Tenten op de Spoolderberg	6. 6.—.
Aan Lubbertus Abrée de Aansteker voor het brengen der Lantaarnen na de Toorn	16.10.—.
Aan Jan La Fleur ter sake als voren	16.—.—.

Aan Hendrik Groen voor het maken der Illuminatie op de Toorn met den aenkleve van dien van den 8 Aug. tot den 6 Sept. 1766	141.10.—.
Aan Evert Schutte voor de vlagge op de Toorn	30.—.—.
Aan Janna Groen voor het Somen en naayen van dien	4.—.—.
Aan Antony Drouwer voor Touwen op de Toorn	22. 4.—.
Aan Claas Bouwmeester voor het vergulden van de knoop en Stenge van de vlagge . . .	5.—.—.
Aan Lubbertus Tobias voor het maken van haakjes aan de Lantaarnen op de Toorn van Blikken, Blakers etc.	52. 6.—.
Aan J. G. Engelman als aannemer van de Maaltijd aan Sijn Hoogheid den Heere Prince Erfstadhouder en gevolg alhier op den 29 Aug. 1766 gegeven en geaccordeerd voor f 3300.—. in minderinge van dien	869. 2.14.
Dit alles veroorzaakte op de uitgaven van 1766 een extra post tot het zeker niet gering bedrag van f 5325.16.14.	
Maar hierbij bleef het niet! Op de rekening van 1767 volgen dan nog:	
„Aan J. G. Engelman voor de maaltijd aan Sijn Hoogheid alhier op den 29 Aug. 1766 gepraesenteerd bedraagd volgens accoord f 3300.—. per resto	2430.17. 2.
Aan voorscr voor Eten, slapen en drinken van de Pages, Bouffetbediendens, Corps de quardes en vordere bediendens van het Hof	927.15.—.
Aan Evert Hoonhorst voor het maken van Copien voor de Heeren van de Descriptien der Decoratien	4. 4.—.
Aan de Roedendrager Baver, ter voldoeninge van zijn verscot gedaan op ordre van de Heeren	

voor- bij- en na het vertrek van Sijn Hoogheid, aan Daghuurders, arbeiders, wakers bij de Eereboogen, Klokkeluiders, Paarde- en wagenhuur, voor Logijs, verteeringe van Musicanten en sommige Bediendens van Sijn Hoogheid	373.11.—.
Aan 6 vreemde Musicanten hier gespeeld hebbende ieder 4 Ducaten voor 2 dagen	126.—.—.
Aan de Pauker en drie Trompetters van het guarnisoen ieder 2 ducaten	42.—.—.
Aan seven musicanten uit de Stad ieder 6 guldens	42.—.—.
Aan de Organist Stegwey voor sijn Directie	21.—.—.
Aan Bern. Knoopmeyer voor het ombrengen der billetten om in de Kerk te kunnen komen en het oppassen der Musicanten	10.10.—
Aan Mons. Renes voor arbeidslonen van Schilderen der Eerebogen en vordere Ornamenten, het leveren van de Lampions en andere betaalde dingen ter dier gelegenheid in minderinge	1540. 3. 2.
Deze posten vormden bij de stadsuitgaven voor 1767 wederom een bedrag van f 5518.—. 4.	
Tenslotte worden in de rekeningen van 1768 aangaande het bezoek nog de volgende extra posten aangetroffen:	
Aan Daniel Renes tot afbetalinge zijner Rekeninge wegens het Schilderen der Eereboogen en vordere ornamenten etc.	673.15.14.
Aan Claas Bouwmeester voor huure van een geveerd kled op het Balcon voor het Stadhuis	6. 4.—.
Aan de Wede. van de Roedendrager Dumpel voor verschot der Imposten van de ontbodene wijnen	118.18.—.
Aan T. O. Bekker in 's Hage voor een oxhoofd Rode wijn in vlessen	146. 7.—.
Aan Hendrik Jan Poortenaar voor Twee anker witte wijn	26.14.—.

Aan Twee Amsterdamsche Musicanten boven het vorige nog extra	21.—.—.
Aan de Pauker nog een gebroken vel en het vernieuwen van dien op de Trom	5. 5.—.
Aan de Sadelmaker Hoogop voor het behangen van de nieuwe Camer op het Meenthuis etc.	101.11.—.
Aan Juffr. Vermeer voor Waskeersen	4.14.—.
Aan de Timmerman G. van der Kolk voor arbeidsloon wegens het afbreeken van de Eere- boogen	64.18.—.
Aan de Timmerman P. Hertog ter sake als voren	33.16.—.
Aan de Knegten van de Eerste	21.—.—.
En van de Twede	31.10.—.
ter sake in al dit werk gebruikt zijn, voor een douceur en belle sire	
Aan de wed. Tilburg voor Linnen tot de orna- menten	18.14.—.
Aan Evert Schutte voor eenig Fluweel tot de Chaisse passé ¹⁾	4.19.—.
Aan Isacq Fourdrinier voor het Spoelen en af- tappen van het Prince bier van Amsterdam ont- boden	3.—.—.
Aan de voerman Hugo Visscher driemalen voor een Expresse te Paarde uitgesonden geweest	15.—.—.
Aan de Wed.e Dumpel voor geleverd Linnen en een Gordijn om de Chaise passé	77. 4.—.
Aan D. Renes in minderinge van de Fl. 1000.— hem toegelegd voor zijn directie en besorginge van alles gedurende eenige weken, en tot ex- tinctie van alle sijne pretentien	626.10. 2.
De „sommere staat der kosten, gevallen op de Receptie	

¹⁾ Deze was in de Secretarie opgesteld achter een gordijn bij een tafeltje met de twee reeds vermelde porceleinen waterpotten.

van Sijn Hoogheid" vermeldt een totaal bedrag van 15629.4.— gulden. Ik geloof, dat van een zekere klaploperij op de gemeentelijke finantiën gerust gesproken kan worden, als men sommige van de boven genoemde posten nauwkeuriger bekijkt.

Hiertegenover staan wat kleine inkomsten later. Op Donderdag 9 Oct. 1766 des namiddags om 2 uur verkocht de magistraat aan de meestbiedenden „eenige Eercieragien en Bogen" en wel: „voor het stadhuis, het voorwerk voor so verre beschilderd is en dus buiten het binnenwerk by deese Parceelen of nummers als

- no. 1. Het Frontespies hoog $12\frac{1}{2}$ en breed 20 voet van best $1\frac{1}{2}$ d. greinen hout.
- no. 2. De Tempel onder 't Frontespies, bestaande in 5 stukken, hoog 24 voet, breed 25 voet van $1\frac{1}{2}$ Duims greinen Hout.
- no. 3. Een Portijcq, bestaande in 8 stukken en 2 Vasen agter de Piramide na de Sijde van de Bethelommer Kerk, geschilderd met een geel couleurde grond, met witte colommen, hoog 24 voet en breed 24 voet van $1\frac{1}{2}$ D. greinen hout.
- no. 4. Een dito na de Sijde van de grote Kerk.
- no. 5. Een Piramide van 3 stukken in Couleuren geschilderd, hoog 31 voet, breed onder 18 voet van $1\frac{1}{2}$ Duims greinen hout.
- no. 6. Een dito van dezelve hoogte en breedte.
- no. 7. Een Portycq zijnde het middelste stuk beneden bij de grond, bestaande uit 8 stukken, geschilderd als marmer, hoog 28 voet, breed 26 voet van $1\frac{1}{2}$ D. greinen hout.
- no. 8. Een Portijcq in Couleuren geschilderd als marmer, aan de Zuidzijde na de Bethelommer Kerk, bestaande in 9 stukken hoog 28 voet en breed 29 voet van $1\frac{1}{2}$ duims greinen hout.
- no. 9. Een dito aan de Noordzijde na de groote Kerk.

- no. 10. Een vaes geschilderd in bruine Couleuren met Festons, hoog 7 voet van $\frac{5}{4}$ duims greinen hout.
- no. 11. Een dito,
- no. 12. Een dito.
- no. 13. Een dito.
- no. 14. Vier stuks gemarmert als de Portycquen zijnde de vleugels hoog 28 voet en breed 5 voet van $\frac{5}{4}$ duims greinen hout.

Aan de groote markt. De Eereboog aldaar, zijnde dubbeld met Twee Piramiden daaraan van 2 Duims greinen hout, hoog 40 voet. Het resteerende van $\frac{5}{4}$ D. greinen hout met alle Embellissementen en toebehoren, so als er staat ter breedte van 40 voet.

In de Camperstraat. De Eereboog aldaar met sijn vleugels te samen breed 33 voet met 2 Piramiden hoog 36 voet van 2 D. greinen Hout. Het resterende van $\frac{5}{4}$ D. greinen Deelen met alle Embellissementen en toebehoren, so als daar staat.

In de Smeden. De Eereboog aldaar breed 30 voet en hoog 24 voet met de Embellissementen en toebehoren, so als er staat.

In de Sassenstraat by de Poort. De Eereboog aldaar breed 22 voet en hoog met de Embellissementen en toebehoren, so als er staat.

In de Vrouwenkerk. Eenige Parceelen greinen hout by sodane Nummers als daags te voren en op de dag van de verkopinge aldaar sal kunnen worden gesien.

Een rood Engels papieren behangsel, bestaande in drie groote Stukken op linnen geplakt, met nog een losse Rand en stukken.

Negen Rollen matten lang $9\frac{1}{2}$ Elle, en breed Een Elle.

Vijf roode Kemelshairen Snoeren van Spiegels en Luisters.

De Festons of verciersels aan de Eerebogen geweest zijnde in 2 Parcelen.

Drie ramen met Linnen overtrokken."

De verkoop van dit alles bracht tenslotte Fl. 977.17.4 op.

Later werden de fijne wijnen nog verkocht voor Fl. 53.—, en wat van het tafelwater was overgebleven bracht bij verkoop nog Fl. 12.7.—, binnen. Maar bizonder treffend is de laatste van de vier posten, die moest worden afgetrokken van de onkostenlast, die het gevolg was van het bezoek van den Prins. Uit die post blijkt namelijk overduidelijk, dat er meer wijn was overgebleven, dan men tenslotte kon verkopen.

Want deze post 4 zegt: „De overgeschotene witte en Rode wijnen, so bij het houden van de Conferentien door de Heeren selfs tijdelijks is geconsumeerd, stelle bij raminge ...”

Maar niemand heeft het blijkbaar gewaagd te ramen, wat door de heren achterna nog is „geconsumeerd”, want de post is oningevuld gebleven!
